

İSLAM HUKUKUNUN AKTÜEL DEĞERİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Saffet KÖSE

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Rektörü

Giriş: Hukuk ve Hayat

Insanın kendine yakışacak şekilde bir hayat sürebilmesi toplu halde yaşamasını zaruri kılmaktadır. Çünkü ortak ihtiyaçlarını gerektiği şekilde karşılayabilmesi diğer insanlarla doğal iş birliği içinde mümkün olabilir. Her bir insan kabiliyeti, şartları, imkanları ve arz-talep dengesine göre bir mal veya hizmet üretir, bundan elde ettiği karışıklıkla bir başkasının hizmetinden yararlanarak ihtiyaçlarını giderir. Mesela birisi buğday eker, diğeri onu un haline getirir, bir başkası ekmek yapar, diğeri birisi de bu ekmeği satar, ihtiyaç duyan da gider ondan satın alır. Herkes yaptığı iş ile para kazanır, diğerinin ürettiği bir mal veya hizmeti onunla satın alır. Toplumda herkes bir uçak satın alamaz ama kazandığı para ile bir hava yolu şirketi üzerinden uçağa binip gitmek istediği yere seyahat edebilir. Bu sebeple toplum halinde yaşama bir mecburiyetten doğar. Ancak toplumun fertleri arasındaki bu ilişki onların sürekli olarak hak ve yükümlülüklerle karşı karşıya gelmesi, bazı anlaşmazlıkların, uyuşmazlıkların hatta yer yer çatışmaların içine düşmek de demektir.

Toplum hayatı çatışma içinde yürüyemez, anlaşmazlıkların çözülmesine ihtiyaç vardır. Burada hukuk devreye girer ve toplumdaki sınırları çizer, hak ve yükümlülükleri belirler, kural dışına çıkmayı önleyici, ihlaller olursa

müeyyidesini uygulamayı üstlenir, böylece öncelikle haklara saygıyı ve vazifenin ifasını temin eder, huzur ve istikrarın devamını sağlamaya çalışır. İnsanda haksızlıklara karşı isyan eden bir vicdan ve hakkını korumayı ilke edinen akıl vardır. Bunu kendisi yapması halinde bir toplumda kargaşa ve anarşiye sebep olur. Bu durum düzeni bozar, güçler çekişmesi birbirini izler ve sonuçta o toplum çöküşe gider. Bundan dolayı toplum kendi varlığını sürdürmeyi hukukla sağlayabilir. Son tahlilde denilebilir ki hukuk ve toplum birbirlerinin varlık sebebi olacak ölçüde birbirlerine muhtaçtırlar. Çünkü toplum varlığını ancak hukuk eliyle koruyabilir, toplumun olmadığı yerde de hukukun bir anlamı yoktur.

Hukukla bağlı olan ya da olması gereken sadece o ülkenin vatandaşları değil aynı zamanda devlet ve kurumlarıdır. Devlet, toplumun oluşturduğu en büyük organizasyondur ve gücü temsil eder. Bu gücün de hukuk çerçevesinde kullanılması, devlet aygıtının da hukuka bağlı olarak işlemesi gerekir. Dolayısıyla devlet gücünün de sınırlandırılması ve kurallara bağlı olarak hareket etmesinin sağlanması gerekir. Bunu ifade eden kavram “Hukuk Devleti” ya da “Hukukun üstünlüğü”dür. Bu kavram ile devletin bütün eylemlerini hukuk içerisinde yürüttüğü bir sistem ifade edilmiş olmaktadır. Esasen devletin bekasını, toplumun hukuka güvenini sağlayan da budur.¹

I- İSLAM HUKUKU (FIKİH): DİN-AHLAK-KÜLTÜR VE HUKUK BÜTÜNLÜĞÜ

En genel anlamıyla hukuk, toplumsal hayatı düzenlemek için belirlenmiş ve uygulanması devlet tarafından yaptırıma bağlanmış kurallar bütünüdür. İslam hukuku dine dayalı bir hukuk sistemi olduğu için dini görevler ifa edilirken aynı zamanda hukukun talepleri de yerine getirilmiş olmaktadır.

İslam hukukunun dünyevi hukuk sistemlerinden farkı, din, ahlak, kültür ve hukuk bütünlüğüne sahip oluşudur. Din değeri belirler, ahlak onu yaşam biçimine dönüştürür, toplum kültürünü inşa eder ve en ücra köşelere kadar ulaşmasını sağlar, hukuk da maddi yaptırımı olan kurala dönüştürür. Esasen bu sürecin aşamaları, Hz. Peygamberin Mekke döneminde iman ile birlikte ahlakı oluşturma çabası içinde oluşu, Medîne’de ise İslam toplumu inşa ederken bu ahlak üzerine hukuku koyması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu normatif disiplinler arasında ahenkli bir ilişki vardır ve birbirini tamamlayan özellik taşır. Zaten bunlar arasında bir çatışmanın olması değerler karmaşası anlamına gelen anomi oluşturur. Bu ilişki hukukun işini kolaylaştırmakta ve hakların ihlalini vazifelerin ihmalini asgariye indiren bir işlev görmektedir. Arkasında din, ahlak ve kültürel dinamiklerin olmadığı hukukun toplumsal hayatta yükü artar ve

Din olarak İslam'ın iki ana özelliği vardır. Birincisi evrenselliği, ikincisi sürekliliğidir. Evrenselliği diğer bir ifade ile bütün insanları kendine uymaya davet ediyor oluşunu, küresel anlamda sorunları çözebilecek bir özellikte olmasını; sürekliliği diğer bir ifade ile kendisinden başka bir dinin gelmeyecek oluşu da dünya hayatı sona erinceye kadar bütün zamanların problemlerini çözebilecek nitelikte dinamik bir yapıda olmasını gerektirir.

işi zorlaşır. Bu yönüyle İslam hukuku diğer hukuk sistemlerinden ayrılan bir güce ve imtiyaza sahiptir.

Günümüz dünyasında ve özel olarak ülkemizde temel sorun ahlaki yozlaşma ve bütün yükün hukukun omuzlarına yüklenmesidir. Dünyada egemen güçler hukuku ayaklar altına alıp kurumsal anlamda bir haydutluk içinde eylemlerde bulunurlarken ülkemizde de Allah'ın verdiği bütün nimetler ve güzellikler Türkiye gibi birçok ülkeye yetecek bollukta olmasına rağmen çektiğimiz darlığın, sıkıntının, huzursuzluğun ana sebebini ahlaksızlık oluşturmaktadır. Türkiye'nin ahlak dışında hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, eksik olan budur. Bu olmayınca da ekonomik ve sosyal alanda huzuru ve adaleti sağlamak imkânsız görünmektedir. O sebeple hukuktan önce ahlak ve maneviyatın mücadelesini vermek ferd olarak herkesin ve kurumlarıyla birlikte devletin acil görevidir.

II- İSLAM: EVRENSELLİK VE SÜREKLİLİK

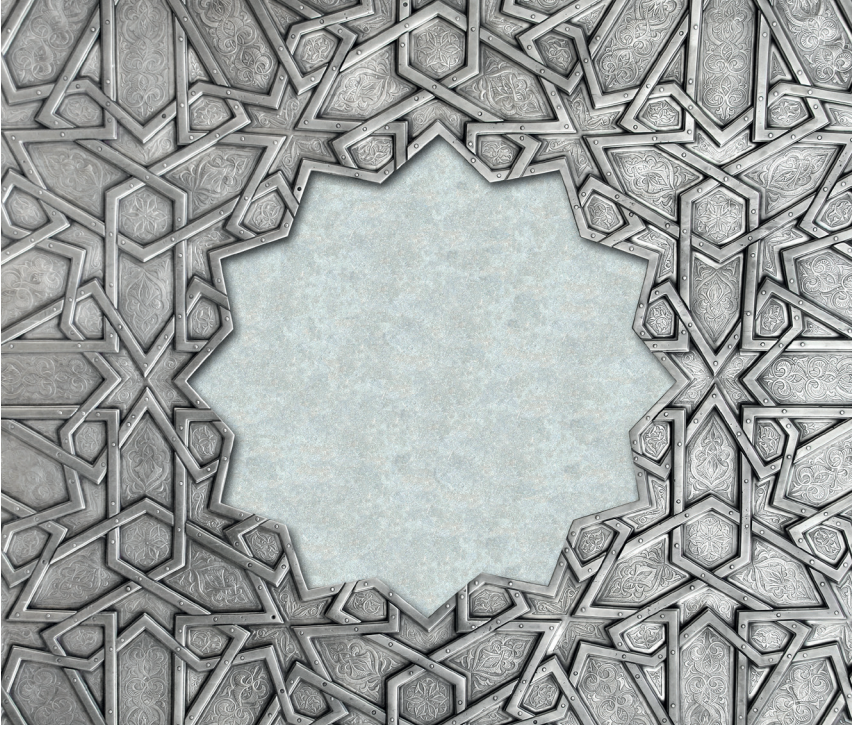
Din olarak İslam'ın iki ana özelliği vardır. Birincisi evrensellik, ikincisi sürekliliğidir. Evrenselliği diğer bir ifade ile bütün insanları kendine uymaya davet ediyor oluşunu, küresel anlamda sorunları çözebilecek bir özellikte olmasını; sürekliliği diğer bir ifade ile kendisinden başka bir dinin gelmeyecek oluşu da dünya

hayatı sona erinceye kadar bütün zamanların problemlerini çözebilecek nitelikte dinamik bir yapıda olmasını gerektirir.

İslam'ın hukuku dikkate alındığında onun yapısal anlamda evrenselliği ve sürekliliğini sağlayan özellikleri vardır. Bunlar aynı zamanda ona dinamizm de kazandırmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

A- Temel İlkeler: İslam hukukunun iki ana kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünneti, insanların menfaatinin sabit olduğu konularda yer ve zamana göre değişime ihtiyaç bırakmayacak durumlarda ayrıntılı hükümler getirmiştir. Bunların sayısı son derece azdır. Aile, miras, had cezaları bunlar arasında sayılabilir. Esasen bunların değişmesine de ihtiyaç yoktur. Çünkü bunlardaki insanlık menfaati evrensel ve sürekli. Bunun dışında ve daha çok çerçeveyi çizen ve zaman-mekândan bağımsız işletilebilecek genel nitelikli ilkeler belirlemiştir. Bunlar açık şekilde geldiği gibi ayetlerden, hadislerden ve Hz. Peygamberin uygulamalarından elde edilebilecek şekilde gelmiştir. Bu hüküm ve ilkeler birer hazineyi oluşturur.

B- İhtihat Zorunluluğu: İhtihat, belli bir yönetime / metoda bağlı olarak erbabının din-hayat bağlantısını kurmak üzere gösterdiği azami çabayı ifade eder. İslam'ın bünyesindeki canlılığın

temel dinamiği içtihatdır. Bu faaliyeti yürüten alime müçtehit denir. Müçtehit imamlardan bu yana yürütülen dinamik içtihat faaliyeti sayesinde eşsiz bir fıkhi miras ortaya çıkmıştır.

C- Ta'lîl'in Esas Te'abbüdîlik'in İstisna Oluşu: Ta'lîl hükümlerin dayandığı ölçünün akıl ile kavranabilmesi ve kıyasa imkan tanınması demektir. Te'abbüdîlik ise aklın yürümediği ve içtihad kapalı olan hükümleri ifade eder. Mesela öğle namazının farzının dört rekât oluşu böyledir. Bunda içtihat olmaz. Allah neyi nasıl belirlemiş ve Hz. Peygamber nasıl göstermiş ise o şekilde kabul etmek gerekir. Esasen bunlarda içtihad da gerek yoktur. Bu tür hükümlerin sayısı sınırlıdır.

D- Hükümlerde Esneklik: İslam hukuku beklenmeyen haller,

mücbir sebepler, zaruret hali gibi olağan dışı durumları dikkate alarak hükümlerin mevcut hale göre düzenlenmesini ve belirlenmesini esas almıştır. Bu ilke sayesinde bir taraftan mükellefe kolaylık sağlarken diğer taraftan adalet ilkesinin uygulanmasında dinamik bir yapı oluşturmuştur. Buna dair hükümler fıkhi kitaplarında ayrıntılı şekilde mevcuttur.

III-SAVAŞ HUKUKU BAĞLAMINDA İSLAM HUKUKUNUN AKTÜEL DEĞERİ

İslam'ın varlıkla ilişkide ana dinamiği şefkattir. Nitekim İslam ahlakının birinci rüknü "Allah'ın emirlerine saygı" ikinci rüknü de "yarattıklarına şefkat"tir. Medeniyetin kurucu unsuru da şefkat ilkesidir. İmandan sonra amellerin en faziletlisi olarak bu iki ilkeyi

kabul eden alimler vardır.² Bu sebeple savaşmak bu ilkeye aykırı olduğundan zaruret sebebiyle meşru kılınmıştır.

İslam inancında Nisa suresinin ilk ayetinde işaret edildiği üzere bütün insanlar Hz. Âdem (as) ve Hz. Havva'nın (as) çocukları olarak kardeştir. Bundan çıkan üç önemli sonuçtan birincisi asabiyyet dediğimiz ırkçılığın reddi, ikincisi bir felaket durumunda insani dayanışma, üçüncüsü de hiç kimseye köle muamelesi yapılmamasıdır. Hucurat suresinin 13. ayetinde de insanlar arasındaki farklılığın bir tanışma vesilesi olduğu anlatılır. Ancak dünyada İblis, insanda nefis oldukça kardeşler arasında gerek ferdi gerekse toplumlar planında savaş kaçınılmaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkacaktır. Nitekim tarihte olduğu gibi bugün de savaşlar yaşanmaktadır. Ancak savaşta bile onun ahlakının gözetilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada İslam öncü rolü oynamaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'deki ilgili ayetler, kronolojik düzen ve ayetlerin indiği dönemin şartları ile Hz. Peygamber'in savaşları bir bütünlük içinde ele alındığında öncelikle belli dönemde savaş ahlakının oluşmasının beklendiği, sonra saldırıların arkasının kesilmemesi sebebiyle belli bir zorunluluk oluşunca savaşa izin verildiği ve burada da meşru bir sebebin bulunmasının, savaş öncesi barışın zorlanmasının ve savaş başlamışsa

Kur'ân-ı Kerîm gayr-ı Müslim bir ülkede yaşayan Müslümanların sırf inançları sebebiyle baskı ve eziyete maruz kalıp da Müslüman ülkeden yardım istemeleri halinde bunu bir savaş sebebi olarak zikreder.

ahlaki ilkelerin gözetilmesinin savaş sonrasında da insanca muameleye özen gösterilmesi gerektiği üzerinde ısrarla durulmuştur. Bu konuları özet şekilde açıkladığımızda hem İslam'ın değeri hem onun hukukunun dinamizmi hem de günümüzde ona olan ihtiyaç berraklaşacaktır.

A- Savaşı Haklı Kılan Sebepler: Kur'ân-ı Kerîm'in Bakara suresinin 190. ayeti savaşmaya izin veren ilk ayet olarak kabul edilir. Bazı alimlere göre savaşa izin veren ilk ayetin Hacc suresinin 39. ayeti olduğu da kabul edilmektedir. Ancak her iki ayet de savaşın bir realite olarak kabul edilmesi gerektiğini; savaşın kişisel çıkar, intikam, tebliğ değil

Allah yolunda olması gerektiği; savaşı haklı kılan bir sebepten dolayı savaşa izin verildiği; savaş esnasında da haddi aşmamak gerektiği ifade edilmektedir.

1- Meşru Müdâfaa: Kur'ân-ı Kerîm savaşın sebeplerini açıklar. Özellikle savaşa izin veren ilk ayet ile konu ile ilgili diğer ayetlerde savunmaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Saldırıya uğrayan her birey ve devletin savunma hakkı tabii olarak mevcuttur.³ Nitekim bugün de Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesi de saldırıya uğrayan üye devletlere bu hakkı tanımaktadır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm savaş sebeplerinin başında meşru savunmayı sayar.

2- Barış Antlaşmalarının

Bozulması: Ahde vefâ uluslararası hukukun en temel ilkesidir. Bu ilkeyi hem ferdi hem de uluslararası ilişkilerde gözetme zorunluluğu vardır. Aksi takdirde güven zedelenir ve ilişkiler zarar görür. Bu sebeple antlaşmanın bozulması, taraf ülkenin güvenliğini tehlikeye düşürmenin de ötesinde arkadan vurma gibi ahlak kurallarına yakışmayan bir anlam da taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu tür davranışları savaş sebebi saymıştır. Hz. Peygamber'in de savaşma sebeplerinden birisi de budur.⁴

3- Elçilerin Öldürülmesi:

Uluslararası hukukun en temel ihlallerinden birisi ve bir ülkeye saldırmanın diğer bir çeşidi de o ülkeyi temsil eden elçinin öldürülmesidir. Toplumlararası ilişki kurmanın, diyalog kapılarının açık olmasının yolu elçilerin dokunulmazlığı ilkesidir. Bir elçinin öldürülüp, muhatapların özür dilemeyi reddetmesi bir savaş sebebidir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in savaşma sebeplerinden birisi elçisinin öldürülmesi ve ilgili devletin özür dilemeyi reddedip diyeti (kan bedeli) de ödemesidir. Mesela 8/629 yılındaki Mute savaşının sebebi budur.

4- Düşmanla İşbirliği:

Kur'ân-ı Kerîm'in Mümtahine suresi 9. ayeti savaş hakkı kıl原因 sebepler arasında düşmanla işbirliği yapmayı saymaktadır. Bu saldırının bir başka çeşididir ve savaşın sona ermesinden sonra

düşmanla işbirliği yapanlara karşı saldırı meşru hale gelir. Nitekim Hz. Peygamber Hendek savaşı sırasında en tehlikeli dönemde düşmanla işbirliği yapan Benû Kurayza'ya muhasara bittikten sonra bu sebeple cezalandırmak üzere bir sefer düzenlemiştir.

5- Yabancı Ülkelerde Yaşayıp da Sırf İnançları Sebebiyle Şiddet ve İşkenceye Maruz Kalan Müslümanların Yardım Talebi:

Kur'ân-ı Kerîm gayr-ı Müslim bir ülkede yaşayan Müslümanların sırf inançları sebebiyle baskı ve eziyete maruz kalıp da Müslüman ülkeden yardım istemeleri halinde bunu bir savaş sebebi olarak zikreder.⁵

B- Savaş Öncesi: Savaşı haklı kılan yukarıdaki sebeplere bağlı olarak savaş kararı alındığında savaşa başlamadan önce barış için bütün kapılar zorlanır. Bu bağlamda Müslüman olmaları halinde savaş başlamadan biter ancak bu olmamışsa kendilerine

yaptıkları hatadan dönmeleri ve Müslüman ülke ile barış antlaşması imzalamaları için bir fırsat daha tanınır bunu da reddederse savaş başlar.⁶

C- Savaş Anı:

Kur'ân-ı Kerîm'in meşru bir sebebe bağlı olarak savaşa izin verdiği ayette "haddi aşmayın"⁷ ifadesinden ve Hz. Peygamberin uygulamalarından anlaşılan savaş esnasında Müslüman askerin tek muhatabı vardır o da kendisi ile savaşan silahlı askerdir. Onun dışındaki varlıklar savaş dışıdır ve dokunulmazlığı vardır. Hz. Peygamber, ordu komutanlarına verdiği talimatta kadınları, çocukları, yaşlıları, din adamlarını, mabetleri, suları, ağaçları ve hayvanları savaş dışı saymış, yağma ve işkenceyi, aşırı güç kullanmayı, kin ve intikam duygularıyla hareket etmeyi yasaklamış, savaş esnasında barış teklifi gelirse değerlendirmelerini emretmiştir.⁸ Halid b. Velid komutasında savaşan bir ordunun sivil

bir kadını öldürmesi üzerine Hz. Peygamber ordu komutanını çağırıp dikkatli olmaları konusunda uyarıda bulunmuş ve kadının ailesinin bulunup özür dilenip diyetin / kan bedelinin ödenmesini emretmiştir.

D- Savaş Sonrası: Savaş sonrası uygulamalara gelince, Hz. Peygamber savaşın galibiyetle sonuçlanmasından sonra savaş esirlerine insani muamele dışında bir harekete izin vermemiş, himayesi altında yaşayan gayr-i müslimlerin bütün unsurlarıyla din ve vicdan hürriyetlerini, can güvenliklerini, mal emniyetlerini temin etmiş, namus, şeref ve haysiyetin korunması, akıl ve düşünce hürriyetinin muhafazası prensiplerine sadık kalmıştır.⁹

Sonuç

Sonuç olarak bu kısa yazıda İslam hukukunun dinamik yapısını ve aktüel değerini teorik olarak ortaya koyup bunu savaş hukuku bağlamında örneklendirmeye çalıştık. Bütün bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki “modern cahiliye” dönemini yaşayan dünyamızda din olarak İslam’a ve onun hukukuna ihtiyaç olduğu aşikardır. Bu adalet-hakkaniyet ve huzurun bir gereğidir. Bunun için sadece savaş hukuku bağlamında

Siyonist-Evangelik iktidarının oluşturduğu hegemonik gücün Gazze’de uyguladıkları soykırıma bakmak yeterlidir. Üstelik insan hakları savunusu yapanların, bu kavram üzerinden dünyayı denetleme hakkını kendinde görenlerin hatta insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek bazı ülkeleri yıkıp liderlerini idam edenlerin Gazze’deki ikiye bölünmüşlüğü İslam’a olan ihtiyacı göstermeye yeter bir sebeptir. Gazze’de katledilen on binlerce masum çocuk, kadın, yaşlı ve sivil varken keza, hayvanlar, sular, ekin tarlaları, balıkçı tekneleri, ekmek fırınları, hastaneler, camiler, mülteci kampları vurulurken, gıda girişi yasaklanıp insanlar ölüme mahkûm edilirken; kadınlar Siyonistlerin taciz ve tecavüzüne maruz kalırken bu dünyada adaletten ve adil bir nizamdan bahsedilemez. Ne yazık ki Müslümanlarda da bu samimiyet ve güç henüz yok! Ancak bu olmayacağı anlamına gelmez. Mazlumların ahı sömürge düzeninin yıkılıp adil bir dünyanın kurulacağına işaretidir. Bu mutlaka olacaktır. Bu ilahi yasadır. Çünkü küfür ile âbâd olunur ancak zulüm ile âbâd olunamaz. O zaman Müslümanlar yenilmişlik ve ezilmiş sendromundan bir an önce çıkarak yeni bir dünyanın kurulmasına hazır olmalıdırlar.

Dipnotlar

- 1 Saffet Köse, İslam Hukukuna Giriş, İstanbul 2024 (18. bs.), s. 17-18.
- 2 Serahsî, el-Mebsût, Kahire 1324-31, X, 209.
- 3 Mümtahine (60), 8-9.
- 4 Enfâl (8), 56-58, 71-72; Tevbe (9), 1, 2, 4, 7, 10, 13.
- 5 Nisâ’ (4), 75; Enfâl (8), 72.
- 6 Tevbe (9), 29; Müslim, “Cihâd”, 2; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 82; Tirmizî, “Siyer”, 30, 47
- 7 Bakara (2), 190.
- 8 Bakara (2), 194; Nisâ’ (4), 90; Enfâl (8), 61; Nahl (16), 126-127; Müslim, “Cihâd”, 2; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 82; Tirmizî, “Siyer”, 48, “Cihâd”, 14; İbn Mâce, “Cihâd”, 38; Dârimî, “Siyer”, 5; Mâlik, Muvatta’, “Cihâd”, 11; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 300; IV, 240; V, 358; Taberânî, el-Mu’cemül-kebir (nşr. Hamdi Abdülmecîd es-Silfî), Haydarabad 1322, XI, 179, nr. 11562; Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ (nşr. Muhammed A. Atâ), Beyrut 1414/1994, IX, 84, nr. 17949; 90-91, nr. 17966.
- 9 bk. İnsan (76), 8-10.